הלכות ערב פסח שחל בשבת 2

נערך ע״י יחזקאל הרטמן

1) משנה פסחים צט:

ערב פסחים ^א סמוך למנחה לא יאכל אדם ^ב עד שתחשך ^ג אפילו

2) תוס׳ פסחים צט: ד״ה לא

כדתנן בפ״ק דשבת (ד׳ ט:) וא״ת ומה לא יאכל אי מצה אפילו קודם נמי אסור כדאמרינן בירושלמי(ה) כל האוכל מצה בערב הפסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמר בגמרא (ד׳ קז:) אבל מטבל הוא במיני תרגימא וי״ל דאיירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה אבל מצה עשירה שריא וכן היה נוהג ר״ת[ז]:

3) פירוש המשניות לרמב״ם

לחם לבדו, כי אין ברשותו לאכול לחם באותה שעה, ואסור לנו לאכול מצה יום ארבעה עשר עד שיאכלנה בשעת המצוה, אבל מנעוהו לאכול הרבה משאר המאכלים. וחייבנו לאכול בהסבה, כדי שיאכל כדרך

4) שולחן ערוך סימן תעא

א ^א **אסור לאכול** [א] **פת (א) א** [א] [ב] **משעה** (א) **עשירית ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון** ^ג [ג] **אבל אוכל ב** [ב] **מעט פירות ג** [ג] [ד] **או** (ב) **ירקות** ^ג [ה] **אבל לא ימלא**

ב ^ה [ח] **וקודם שעה עשירית מותר לאכול ה** [ה] **מצה** (ד) **עשירה:** הגה [ט] ^ג אבל ו מצה שיוצאין בה בלילה [ו] אסורה לאכול כל [ז] (ה) יום ארבעה עשר (ו) [י] ^ג וקטן שאינו

5) שולחן ערוך סימן תמד

דין ערב פסח שחל להיות בשבת. ובו ח׳ סעיפים:

א ^א **ארבעה עשר שחל להיות בשבת** [א] **בודקין ליל שלשה עשר** ^ג [ב] **ומבערים הכל לפני השבת (א) א** [ג] **ומשיירין** (א) **מזון שתי סעודות לצורך השבת (ב)** [ד] **(בסעודה)** [דסעודה] ^ד **שלישית** ^ג* **זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה** [ה] **לא במצה ולא בחמץ** ^ג א [ו] ^ה **אלא במצה עשירה** ^ז **וצריך לעשותה (ג) קודם שעה עשירית:** הגה (א.) [ז] ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה [א] כדלקמן סימן תס״ב [סעיף ד׳ בהג״ה] ^ו יקיים ^א*) הסעודה שלישית [ב] במיני (ב) פירות **ב** [ח] או ^ב בבשר ודגים כדלעיל בסימן רל״א [סעיף ה׳ בהג״ה] ^ז:

6) ב״ח סי׳ תמד

ב **ומה שאמר דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה וכו׳.** כך פירש רש״י בפרק קמא (יג. ד״ה מזון שתי סעודות) וכך היא דעת רוב פוסקים כדלעיל בסימן רל״א (מג: עי׳ ב״י ד״ה וזמנה) אבל ה״ר אליעזר ממיץ בספר יראים (השלם ס״ב סוס״י קא) כתב שתי סעודות שתי שביעות יחלק לשלש סעודות ואין מכאן ראיה שסעודה שלישית שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא עכ״ל נראה דסבירא ליה דאע״ג דבפרק כל כתבי (קיח.) משמע דסעודה שלישית במנחה היא היינו לכתחלה היכא דאפשר אבל בערב פסח דלא אפשר ליכא ראיה דלא יצא בדיעבד קודם מנחה וכ״כ המרדכי בפרק קמא (סי׳ תקמב) והגהות מיימוניות בפרק ג׳ דחמץ (אות ב) על שם ה״ר אליעזר ממיץ גם הרוקח בסימן רס״ז כתב שכך א״ל ה״ר אליעזר ממיץ משמע דכך הורה לו למעשה: **ומה שכתב וטוב**

7) מגן אברהם סי׳ תמד

וכלבו סימן מח ה, ד): **ב או בבשר ודגים.** פירוש, אם יש לו בשר ודגים הוא עדיף ממיני פירות, כמו שכתוב סימן רל״א [סעיף ה]. ובשל״ה [מסכת שבת, תורה אור, ד״ה סוד ג׳] כתב בשם הזוהר [ח״ג נה, א] שר׳ שמעון בר יוחאי היה עוסק בתורה במקום סעודה

8) של״ה מסכת שבת תורה אור אות צז

וְרַבֵּנוּ תָּם^קצז הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית, מַצָּה עֲשִׁירָה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (ירושלמי פסחים פ״י ה״א) כָּל הָאוֹכֵל מַצָּה בְּעֶרֶב פֶּסַח כְּאִלּוּ בּוֹעֵל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, אֶלָּא בְּלֶחֶם עֹנִי, אֲבָל מַצָּה עֲשִׁירָה מֻתָּר, שֶׁעֲדַיִן לֹא חָל עָלָיו חִיּוּב לֶחֶם עֹנִי עַד הָעֶרֶב. וְכָתַב בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי ע״ה (זהר ח״ג דף צ״ה ע״א) כִּי הוּא הָיָה רָגִיל לְסַדֵּר הַשֻּׁלְחָן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וְלַעֲסֹק בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה בִּמְקוֹם סְעוּדָה שְׁלִישִׁית^קצח, וְהָיָה אוֹמֵר זוֹ הִיא סְעוּדַּת הַמֶּלֶךְ, וְהוּא סוֹד נֶעְלָם.

9) חק יעקב סימן תמד

תמד [א] כדלקמן סימן תס״ב. אף דאין ענין לסימן תס״ב, דאפשר דדוקא התם תוך הפסח נוהגין לאסור משום דלמא אתי לאכול אותה לילה ראשונה משום חובת מצה, וכמבואר בטור וב״י [ד״ה ומ״ש רבינו] לקמן סימן תס״ב. וכתב שם הב״י ואין טעם במנהג ההוא לגזור ולחשוש מה שלא חששו חכמי התלמוד וחכמים אחרונים. א״כ הבו דלא לוסיף עלה בערב פסח דאיכא היכרא טובא, שהרי אסור לאכול באותו זמן מצה גמורה. ואפשר דכוונת הרב כיון שאין נוהגין במדינות אלו בפסח במצה עשירה, לא אטרחהו כולי האי בשביל סעודה שלישית שבערב פסח ללוש מצה עשירה, ויוצאין במיני פירות וכו׳. אבל היכא דיש לו מצה עשירה, מותר לאכלו בסעודה שלישית, ואין בזה משום מבטל המנהג. אכן מהרי״ל הלכות שבת הגדול [עמוד נז] ובהגה״ה סמ״ק סימן רי״ט [אות ו] כתב ג״כ דגם בערב פסח אין לאכול מצה עשירה, משום דחיישינן שמא נתערב בו מעט מים ומחמיץ. אף שיש תקנה בשימור, לפי מה שכתוב לקמן סימן תס״ב [סעיף ג וסעיף ו], מכל מקום חיישינן דלא לעביד שימור כיון שהוא מי פירות, ולא אסיק אדעתיה למיחש שנתערב בו מעט מים, ואחר זה נמשך הרב: **[ב] במיני פירות או בבשר ודגים.** אע״ג דלעיל סימן רצ״א [סעיף ה] מבואר דיותר טוב לעשות בבשר ודגים מפירות, וכאן כתב הרב פירות תחילה. נראה לי דמשום מצה לתיאבון יותר טוב לקיים במיני פירות, שאינו משביע כולי האי. ועוד, כיון שדרך בבשר ודגים ללפת בו את הפת, חיישינן דלמא אתי למטעי לאכול בו מצה. ובמ״א [ס״ק ב] כתב דגם בערב פסח יותר טוב לקיים אותו בבשר ודגים. ואין זה משמעות לשון הרב כאן, אלא כמו שכתבתי. וכתב עוד [המ״א] בשם הזוהר לעסוק בתורה במקום סעודה שלישית, וכתב במהרי״ל דראוי לעשות במצה מבושלת, ולא ראיתי נוהגין כן, עכ״ל. וכתבו האחרונים דמכל מקום טוב לעשות עוד סעודה בשחרית קודם זמן הביעור, כיון דיוצא בזה, עיין ב״ח [ד״ה ומה]:

10) ביאור הגר״א סימן תמד

כתוספות, דהוכחת תוספות דמצה עשירה מותר בערב פסח מכח קושייתם מאי שנא ערב פסח סמוך למנחה כו׳, עיין שם תוספות דערבי פסחים צ״ט ב׳ ד״ה לא יאכל. אבל הרמב״ם פירש שם [במשנה] דאירקא ושאר דברים קאמר דאכילה אסור בהו, וכמו שכתוב בסימן תע״א [סעיף א] מעט כו׳, וכמו שכתבתי שם [ס״ק ה]. ולכן אין נוהגין ג״כ במצה מבושלת. וכן הוא בזוהר פרשת אמור [ח״ג צד, ב-צה, א] דסעודה זו נדחית מכל וכל, שמע מינה דאין תקנה לדבר כלל, וכסברא דאין יוצאין בסעודה שלישית אלא בפת ואי אפשר כלל, כנזכר לעיל. ועיין מ״א [ס״ק א] מה שכתב בשם המרדכי וב״ח וכל בו, וכן עיקר: **[ח] או.**

11) משנה ברורה סימן תמד

(ח) **יְקַיֵּם וְכוּ׳ בְּמִינֵי פֵּרוֹת.** עַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן רצ״א סָעִיף ה׳ דְּיֵשׁ דֵּעוֹת בַּפּוֹסְקִים אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתָהּ דַּוְקָא בְּפַת אוֹ דְּסַגִּי גַּם כֵּן בִּשְׁאָר דְּבָרִים, וְלָזֶה אָמַר דִּבְשְׁעַת הַדְּחָק כָּזֶה יָכוֹל לִסְמֹךְ עַל הַמְּקִלִּין, וְעַיֵּן שָׁם דְּיוֹתֵר טוֹב בְּבָשָׂר וְדָגִים מִבְּפֵרוֹת. וְהוּא הַדִּין דְּיָכוֹל לְקַיֵּם (א) בְּתַבְשִׁיל (כְּגוֹן קְנֵיידְלִי״ךְ), אַךְ יֵשׁ נַפְקָא מִנַּהּ דְּזֶה אֵינוֹ מֻתָּר רַק קֹדֶם שָׁעָה עֲשִׂירִית, וְהֵיכָא שֶׁמְּקַיֵּם בְּפֵרוֹת אוֹ בְּבָשָׂר וְדָגִים (ג) יוּכַל לְקַיֵּם אֲפִלּוּ אַחַר שָׁעָה עֲשִׂירִית, אַךְ בְּכָל זֹאת יִזָּהֵר שֶׁיֹּאכַל רַק מְעַט וְלֹא לְמַלֵּא כְּרֵסוֹ, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל מַצָּה לְתֵאָבוֹן. וְעַיֵּן בָּאַחֲרוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ ^א דְּטוֹב גַּם כֵּן שֶׁיְּחַלֵּק סְעֻדַּת שַׁחֲרִית שֶׁל פַּת לִשְׁנַיִם, דְּהָא יֵשׁ אוֹמְרִים דְּיוֹצֵא בָּזֶה יְדֵי סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, וְכֵן כָּתַב בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א דְּנָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן. אַךְ כָּל זֶה אִם יֵשׁ לוֹ שְׁהוּת לְבָרֵךְ בֵּינְתַיִם וּלְהַפְסִיק אֵיזֶה שְׁהוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּכְלַל בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה: ב (ט) **קֹדֶם חֲצוֹת.** לָאו

12) שער הציון סימן תמד

א (א) דֶּרֶךְ הַחַיִּים (דין ער״פ שחל להיות בשבת ס״ט) וְחַיֵּי אָדָם (כלל קכט סי״ד), **וּבְחַיֵּי אָדָם** (שם סי״ג) **מַתִּיר גַּם כֵּן בְּחְרֶעמְזְלִי״ךְ וּבְדֶרֶךְ הַחַיִּים** (שם) **אוֹסֵר. וְהִנֵּה בְּחַיֵּי אָדָם** (שם) **הֵבִיא דְּיָכוֹל לְקַיֵּם בְּמַצָּה מְבֻשֶּׁלֶת,** ^ב **וְעַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם** (סק״ב) **שֶׁכָּתַב דְּאֵין נוֹהֲגִין כֵּן, וּבְבֵאוּר הַגְּרָ״א מְצַדֵּד דִּלְדַעַת הָרַמְבַּ״ם** (פי׳ המשניות פ״י מ״א) **אָסוּר לֶאֱכֹל מַצָּה עֲשִׁירָה וְכֵן מַצָּה מְבֻשֶּׁלֶת בְּעֶרֶב פֶּסַח אֲפִלּוּ קֹדֶם שָׁעָה עֲשִׂירִית, וּמַשְׁמַע שָׁם דְּדַעְתּוֹ נוֹטָה לְשִׁיטָה זוֹ:** **(ג)** אַחֲרוֹנִים: ב (ג) לְבוּשׁ (ס״ו) וְעוֹלַת שַׁבָּת (סק״ד) וּמָגֵן אַבְרָהָם (סק״ג)

13) שולחן ערוך סימן תע

ב ^ד [ה] **אם חל ערב פסח בשבת יש אומרים שמתענים הבכורות א** (ג) **ביום חמישי** ^ה [ו] **ויש אומרים שאינם מתענים כלל:** הגה ^ג* אבל [ד] יש לנהוג כסברא הראשונה

14) כף החיים סימן תע

ד) **שם. יש אומרים שמתענים הבכורות ביום חמישי.** כמו תענית אסתר לקמן סימן תרפ״ו סעיף ב׳. והטעם דכיון דנדחה מיום השבת שהוא זמנו אין קובעין אותו בערב שבת מפני כבוד השבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה כמו שכתבנו לעיל סימן תי״ז אות י״ז יעו״ש. ומהר״ם פרובינצא״ל בתשובותיו כ״י סימן ע״א כתב דמתענין ביום הששי והביא ראיות וכתב שם שכן כתב רבינו מנחם לבית מאיר, והביאו הברכי יוסף אות ד׳. אמנם עיין לעיל סימן תי״ז אות כ״א שכתבנו עוד כמה טעמים דאינו טוב להתענות בערב שבת יעו״ש. ועל כן אין לזוז מדברי השלחן ערוך. וכן הוא המנהג דאפילו אם לא התענו הבכורים ביום חמישי כגון שאכלו בסעודת חתן או ברית מילה אין מתענין עוד ביום הששי, והטעם נראה לי דכיון שיש אומרים שאינם מתענין כלל לכן נהגו להקל: